

*Ірина Володимирівна Міма,
доцент кафедри права
Навчально-наукового юридичного інституту
Державного університету економіки і технологій,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-0062-3932*

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ, ПРАВОВА МЕНТАЛЬНІСТЬ І ГЛОБАЛЬНІ ПРОЦЕСИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ

Постановка проблеми. Штучний інтелект (ШІ) поступово проникає в усі сфери суспільного життя, зокрема в правову систему. Його впровадження спричиняє трансформацію правових норм, зміни в організації правозастосовної практики та судових процесів. Водночас ШІ кидає виклик усталеним уявленням про справедливість, верховенство права та автономність людини. У цьому контексті виникає питання: як ШІ впливає на національний правовий менталітет, тобто на спосіб мислення, оцінки та сприйняття права, що є характерним для певного суспільства? Проблема потребує дослідження змін, які ШІ може привнести в розуміння справедливості, легітимності та моральності права в різних культурах.

Актуальність. Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком технологій ШІ, які впливають на право не лише як інструмент, а й як концептуальну основу правової системи. Зокрема, автоматизація юридичних процесів, аналіз правових прецедентів і прийняття рішень ШІ ставлять під загрозу суб'єктивність і культурно зумовлені особливості права. Український правовий менталітет, як частина європейської правової культури, потребує аналізу того, як глобальні тенденції ШІ можуть взаємодіяти з локальними правовими традиціями. Дослідження цього питання допоможе зрозуміти, чи здатний національний правовий менталітет адаптуватися до нових викликів або ж відбудеться конфлікт між традиційним правом та його модернізацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ШІ та його вплив на правову сферу є предметом активного дослідження. Наприклад, такі автори, як Дж. Даннінг, П. Гребнер [1], Г. Шурдер Г. [2], С. Джерк, Т. Мінссен, Дж. Кохен [3] аналізують етичні аспекти використання ШІ в правозастосованні; Лю Імін і Ван Тяньхун розкривають співвідношення ШІ та моральності в регулюванні суспільних відносин [4]. Особливу увагу приділяють питанням упередженості алгоритмів, правової відповідальності та дотримання принципів прав людини. У дослідженнях С. Мехлер, К. Бенхаммади [5], Дж. Валвода, Е. Томпсон [6] розглядається, як автоматизація юридичних процесів змінює роль юристів і суддів у правовій системі. Українські науковці, такі як О. Мельник [7], І. Корсак [8] наголошують на необхідності збереження національних правових традицій у контексті впровадження технологій ШІ. Водночас вони вказують на ризики, пов'язані з можливим погіршенням довіри до правової системи через автоматизацію. Однак питання про вплив ШІ саме на національний правовий менталітет залишаються недостатньо вивченими. З огляду на це **метою статті** є аналіз і розкриття впливу технологій штучного інтелекту на національний правовий менталітет, зокрема в аспектах сприйняття права, його легітимності та справедливості в українському суспільстві. Для досягнення поставленої мети були використані діалектичний, формально-догматичний, системно-структурний та порівняльно-правовий **методи дослідження**. Зокрема, порівняльний аналіз надав можливість визначити вплив ШІ на правові системи країн із різними правовими традиціями, а системний підхід сприяв вивченню впливу ШІ на правову систему як комплекс явищ, що включає технологічні, соціальні та культурні аспекти.

Основні результати дослідження. Історія еволюції права є яскравим свідченням пріоритетного розвитку в позитивному праві (яке переважає в західних суспільствах) раціональних ас-

пектів, яким надавалося універсальне загальнолюдське значення. Право як явище культури – це об'єктивоване вираження творчості людства, його матеріального та духовного багатства, що накопичуються суспільством соціальних цінностей і передаються від покоління до покоління. Саме правова наступність у безперервній низці громадських і державних утворень, культур, цілих епох, які історично змінювали одна одну протягом тисячоліть, була засобом збереження основних інститутів людської культури, насамперед тих інститутів, які втілюють сутність соціально-культурної системи певного соціуму. Останнім часом щодо права і особливо правосвідомості активно використовуються різні філософсько-культурологічні, соціокультурні, психологічні та антрополого-соціологічні методи. У рамках цих методів, як свідчить практика, з'являється можливість тією чи іншою мірою досліджувати сутність правових ідей, зрозуміти, що в їхньому змісті є універсальним, загальнолюдським, а що характерно лише для правничої та правової свідомості певної соціокультурної системи. Менталітет як специфіка психологічного життя людей розкривається через систему поглядів, оцінок, норм і умонастроїв, що ґрунтуються на наявних у цьому суспільстві знаннях і віруваннях, і що задає разом із домінуючими потребами і архетипами колективного несвідомого ієрархію цінностей, отже, і характерні для представників цієї спільності переконання, ідеали, схильності, інтереси та інші соціальні настанови, які вирізняють зазначену спільність з-поміж інших [9, с. 62]. Менталітет (ментальність) – це характерний тільки для представників даної культури (або субкультури) спосіб розуміння світу, апріорна форма його пізнання, які сформовані соціокультурною реальністю і закладені у свідомість людей, розглядаються в межах цієї спільності як само собою зрозуміле, припускають інтуїтивну готовність людини мислити і діяти певним чином і мають у своїй метаякості стійкість [10, с. 53].

Правовий менталітет є багатовимірним поняттям, що поєднує в собі культурні, історичні, соціальні, етичні та психологічні компоненти, які визначають спосіб сприйняття і практичного використання права в суспільстві. Ця категорія має важливе значення для розуміння особливостей функціонування правової системи, соціальної поведінки громадян і формування правової культури [11, с. 93]. Правовий менталітет відображає глибинний рівень правової свідомості, що є результатом тривалого впливу історичних, культурних та соціальних факторів на суспільство. Будучи найважливішим компонентом культурної традиції, менталітет здійснює у межах культури «зв'язок часів», об'єднує суспільство, завдяки чому етнічна спільність здатна ідентифікувати себе. Досліджуючи правовий менталітет, можна проникнути в сутність правової дійсності, частиною якої виступає правосвідомість, зрозуміти варіативність образів правового світу різних суспільств. Ігнорування юриспруденцією вивчення проблем правової ментальності, «вихолошує» саму науку зсередини, зводячи її до технічного вчення про сукупності юридичних норм [12, с. 156]. Поняття «правовий менталітет» («юридичний менталітет») немає загальновизнаного визначення. Він розуміється як історично сформовані специфічні системи світоглядних уявлень [13, с. 10], як стійкі правові архетипи, історично вироблені певною етнокультурною (національною) спільністю та закладені у глибинному рівні правосвідомості, і як історично сформована і стійка матриця типізації поведінки, схема смислопобудов [14, с. 142]. Загальне у наведених визначеннях – вказівка на історичність, стійкість правових поглядів, стереотипів мислення та поведінки, що передаються з покоління до покоління, які багато в чому і визначають наступність у розвитку права.

На перший погляд, терміни «правовий менталітет» і «правова ментальність» здаються синонімічними, але їхнє значення має певні концептуальні відмінності. По-перше, правовий менталітет розкриває глибинний рівень правової свідомості, що включає уявлення, переконання, установи та стереотипи, які визначають ставлення до права на колективному чи індивідуальному рівні. По-друге, є більш статичним поняттям, що формується історично і змінюється дуже повільно; відображає історико-культурні особливості суспільства та пов'язаний із культурним і соціальним базисом, на якому побудована правова система. Наприклад, в Україні правовий менталітет характеризується орієнтацією на звичаєве право, недовірою до офіційних правових інституцій та прагненням до справедливості, навіть якщо вона суперечить формальним нормам.

Натомість правова ментальність розкривається як система уявлень, яка визначає ставлення суспільства або індивіда до права, законності та правових інститутів, але в більш динамічному аспекті. Тобто це більш змінна категорія, яка реагує на соціальні трансформації, реформи, освітні програми та вплив глобалізації; відображає актуальний стан правової свідомості та культури. А та-

кож охоплює сучасний рівень знань про право, готовність діяти у правовій сфері та здатність адаптуватися до нових правових умов. Наприклад, ментальність сучасного українського суспільства поступово змінюється через демократичні реформи, інтеграцію міжнародних правових стандартів і розвиток правової культури.

Попри відмінності, правовий менталітет і правова ментальність тісно пов'язані між собою: правовий менталітет є базисом для формування правової ментальності. Наприклад, український менталітет з його орієнтацією на звичаєве право впливає на сучасну ментальність щодо правових норм. Правова ментальність своєю чергою може поступово змінювати правовий менталітет через освітні, правові та культурні трансформації. Правовий менталітет і правова ментальність – це дві взаємопов'язані, але різні категорії. Правовий менталітет відображає стійкі історичні особливості та культурний базис права, тоді як правова ментальність характеризує динамічний стан правової свідомості у відповідь на сучасні виклики. Розуміння цих категорій допомагає глибше аналізувати правову культуру суспільства та спрямовувати правові реформи. Правова ментальність є багатовимірним феноменом, що відображає глибинні уявлення суспільства про право, справедливість та правові інститути. Українська правова ментальність є унікальним явищем, яке склалося під впливом історичних викликів, культурної самобутності та соціальних трансформацій [15, с. 15].

Національний менталітет і право взаємозв'язані як соціокультурні феномени, які формують правову свідомість суспільства і впливають на функціонування правової системи. Вивчення національного менталітету в контексті права дає змогу зрозуміти, як культурно-історичні особливості нації визначають специфіку сприйняття права, правового порядку і справедливості. Національний менталітет – це сукупність глибинних уявлень, цінностей, переконань і стереотипів, властивих певному народові, які формуються історично і виявляються в його культурі, мові, релігії, традиціях та поведінці [16, с. 65]. Це вираз колективної свідомості, що відображає унікальність мислення, ставлення до світу, природи, суспільства і права. Національний менталітет впливає на розвиток правової культури, ставлення до закону, прав людини і соціальної відповідальності. Менталітет нації визначає, якою мірою право сприймається як моральний і соціальний регулятор. Національний менталітет і право перебувають у постійному діалозі, впливаючи один на одного: з одного боку, право є відображенням менталітету (система права часто враховує національні традиції, звичаї, релігійні норми, наприклад, у мусульманських країнах ісламське право (шаріат) інтегрує релігійні традиції у правові норми), з іншого – право є чинником трансформації менталітету (правові реформи можуть змінювати суспільну свідомість, впливаючи на цінності й установки нації). У цьому контексті право виступає не лише інструментом регулювання, а й засобом виховання та розвитку правової культури.

Українська правова ментальність має кілька характерних особливостей. Тісний зв'язок вітчизняного права з християнством: на духовно-моральному рівні право ототожнюється з совістю та честю, справедливістю та милосердям. Таке почуття права, в якому переважає внутрішнє зобов'язання, причому вище виправдання вимог «належного» полягає в нормативній силі «фактичного». Духовність, як основна риса вітчизняного правового менталітету, не може пов'язуватися безпосередньо з релігійністю, вона означає прихильність до таких духовно-моральних цінностей, як справедливість, чесність, вірність даному слову (договору) незалежно від того, яке забарвлення воно має: власне релігійне, морально-повсякденне чи морально-правове. До особливостей українського правового менталітету належать також і індивідуалізм, відповідність ліберальним цінностям, недбале та негативне ставлення до права в поєднанні з ідеалізмом [17, с. 285].

Правова система перебуває в динамічному розвитку. До сучасних тенденцій оновлення правової системи можна віднести не тільки засоби і способи інтеграційних процесів, а й використання цифрових технологій у правотворчій діяльності, у механізмах правореалізації та правозастосування. Інтеграція ШІ в національну правову систему змінює традиційне уявлення про юриспруденцію, юридичну практику, роль правника. Алгоритми здатні виконувати рутинні завдання, такі як аналіз контрактів або пошук правових прецедентів. Це дає змогу правникам зосередитися на складних аналітичних завданнях, що потребують творчого підходу та глибокого розуміння права. Однак автоматизація викликає питання про залежність від технологій, які можуть не враховувати етичні та культурні нюанси [18, с. 133]. Наприклад, в Україні ШІ у судовій системі може зіткнутися з проблемами через недосконалість законодавчої бази та упередження в даних, на яких ал-

горитми тренуються. Крім того, глобальна інтеграція ІІІ створює ризик стандартизації правових процедур і втрати національної ідентичності. Так, алгоритми, розроблені у США або ЄС, можуть нав'язувати свої стандарти, що не враховують місцевих особливостей [19]. Це ставить під загрозу принципи правового плюралізму.

Етичні проблеми ІІІ, такі як упередженість алгоритмів, прозорість рішень і відповідальність за помилки, стають актуальними для всіх правових систем. У країнах з розвиненими традиціями правової культури ці виклики частково вирішуються через суворий контроль за використанням ІІІ, тоді як у державах із менш розвиненими системами ці питання залишаються відкритими. Деякі країни демонструють приклади успішної адаптації ІІІ з урахуванням національних особливостей. Наприклад, Естонія – використання ІІІ в електронному урядуванні [20]; Китай – створення систем соціального кредиту, які інтегрують правові та адміністративні функції; Україна – розробка цифрових сервісів у рамках «Дії» [21, с. 850]. Автоматизація судових процесів із використанням ІІІ змінює уявлення про справедливість. Для багатьох громадян українського суспільства поняття справедливості тісно пов'язане з людським втручанням у судовий процес, тоді як рішення, ухвалені алгоритмами, сприймаються як «бездушні». Українські реалії, як і в інших країнах, вказують на те, що алгоритми ІІІ можуть відтворювати упередження, які вже існують у суспільстві [22, с. 181]. Наприклад, моделі машинного навчання, засновані на історичних даних, можуть упереджено трактувати деякі групи населення. ІІІ бере на себе рутинні юридичні завдання, такі як підготовка документів або аналіз прецедентів. Це сприяє тому, що правники (судді) більше зосереджуються на інтерпретації права та стратегічному аналізі, що змінює їхню традиційну роль у правовій системі. Судові органи, які впроваджують ІІІ, стикаються з викликом адаптації своїх процедур до технологічних змін. Наприклад, автоматичне ухвалення рішень у адміністративних справах потребує чіткого нормативного регулювання та контролю [23, с. 11]. Також у зв'язку з ІІІ постають етичні питання щодо відповідальності за рішення, ухвалені алгоритмами, та прозорості таких рішень, адже недостатня зрозумілість алгоритмів підриває довіру до правової системи. Впровадження ІІІ в національну правову систему має відбуватися з урахуванням специфіки національної правової культури, яка базується на ідеях верховенства права та соціальної справедливості. Проте є ризики, що глобалізація технологій може витіснити національні правові особливості.

Висновки. Право як соціокультурне явище тісно пов'язане з правовою свідомістю та правовим менталітетом, єдиною основою для яких виступають правові ідеї. Право отримує від правосвідомості ті ідейно-теоретичні, раціональні властивості, які відповідають правовому менталітету як специфічному образу світу, закладеному соціокультурною реальністю у свідомість людей даної спільноти і є для них чимось само собою зрозумілим. Розвиток вітчизняного права відбувається нині майже виключно в рамках європейського культурного контексту, що фактично веде до вилучення права зі сфери конкретної національно-духовної культури, що не дає змоги глибоко та всебічно вивчити право як соціокультурне явище. Зовсім упускає з поля зору правовий менталітет, розгляд якого поза конкретною соціально-культурною реальністю неможливий. Без дослідження правового менталітету не можна зрозуміти глибинну ірраціональну природу права як елемент соціокультурної реальності певного народу. Отже, через поняття «правовий менталітет» є можливість пізнати соціально-культурну сутність права та встановити його духовно-моральний, а не лише нормативний зміст, зрозуміти різноманіття, варіативність образів правового світу, характерних для різних угруповань. Саме в правовому менталітеті зафіксовано право як образ правового регулювання, який є найбільш доцільним та оптимальним у певній соціокультурній реальності.

Українська правова ментальність є унікальним феноменом, що відображає історичні, соціальні та культурні особливості українського народу. Розуміння її специфіки є необхідним для побудови ефективної правової держави, яка ґрунтується на довірі громадян до права та правових інституцій. Гармонізація правової системи із національними традиціями сприятиме підвищенню правової свідомості та формуванню сучасної правової культури в Україні.

Вплив ІІІ на національний правовий менталітет є багатограним і суперечливим. З одного боку, ІІІ може підвищити ефективність і прозорість правової системи, спрощуючи доступ до правосуддя та зменшуючи корупцію. З іншого боку, автоматизація та алгоритмізація можуть суперечити традиційному уявленню про справедливість, що ґрунтується на людському чинникові. Для подолання негативних аспектів і формування позитивного правового менталітету необхід-

не забезпечення прозорості роботи судів, боротьба з корупцією, залучення громадян до процесів прийняття рішень; врахування звичаєвих норм у сучасному правозастосуванні для гармонійного поєднання історичних традицій із сучасними правовими стандартами. Крім того, для збереження національного правового менталітету важливо забезпечити баланс між упровадженням інновацій та збереженням правових традицій. Це потребує розробки етичних стандартів, законодавчого регулювання та просвітницької роботи серед населення.

Список використаних джерел

1. Dunning J. AI and the Law: Ethical Challenges. Oxford, 2020. 118 p.
2. Surden Harry. Ethics of AI in Law: Basic Questions. The Oxford Handbook of Ethics of AI /Markus D. Dubber, Frank Pasquale, and Sunit Das (eds). Oxford Academic, 9 July 2020. P. 719–736. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190067397.013.46> (дата звернення: 15.12.2024).
3. Gerke S., Minssen T., Cohen G. Ethical and legal challenges of artificial intelligence-driven healthcare. Artificial Intelligence in Healthcare. 2020 Jun 26, P. 295–336. doi: 10.1016/B978-0-12-818438-7.00012-5 (дата звернення: 22.01.2025).
4. Liu, Yiming and Wang, Tianhong, Treating Differently or Equality: A Study Exploring Attitudes Towards Ai Moral Advisors. Available at SSRN. 18 September 2024. 26 p. <https://ssrn.com/abstract=4960159> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4960159> (дата звернення: 20.01.2025).
5. Mehler S., Benhamadi K. Legal Automation and Human Bias. Cambridge, 2019. 113 p.
6. Valvoda Josef, Thompson Alec, Cotterell Ryan, Teufel Simone. The Ethics of Automating Legal Actors. University of Cambridge, 1 December 2023. URL: <https://arxiv.org/html/2312.00584v1> (дата звернення: 15.12.2024).
7. Мельник О. Право і технології: виклики сучасності. Київ, 2022. 234 с.
8. Корсак І. Алгоритми та справедливість: український контекст. Харків, 2021. 204 с.
9. Скуріхін С. М. Правовий менталітет: структура та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 61–64. URL <https://hdl.handle.net/11300/15965> (дата звернення: 20.12.2024).
10. Бойко Л. М. Правовий менталітет у контексті понятійно-категоріального ряду «правова культура – правова свідомість – правовий менталітет». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 4. С. 52–54.
11. Черкас М. Є. Правовий менталітет як складова правосвідомості: особливості становлення та розвитку в Україні. *Право та інновації. Концептуальні питання теорії права*. 2018. № 3 (23). С. 92–97. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/download/416/362/1111> (дата звернення: 08.12.2024).
12. Коваль І. М. Правосвідомість особи як критерій визначення її правового менталітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2015. № 825. С. 155–161.
13. Гладкий С. О. Поняття правового менталітету як засіб правового самопізнання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 65. С. 9–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_65_4 (дата звернення: 20.12.2024).
14. Шульга А. М. Правовий менталітет як складова правосвідомості та об'єкт пізнання. *Форум права*. 2018. № 4. С. 141–148. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2005081> (дата звернення: 21.01.2025).
15. Іванов А. О. Українська правова ментальність: підходи до визначення. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2023. Том 12. С. 13–22. URL: <https://nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/296989/289958>. (дата звернення: 08.12.2024).
16. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір: монографія / за ред. О. В. Зернецької, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. 317 с. URL: https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/download/1037_14362fde523fb724164996afb6b8bfad.html (дата звернення: 27.01.2025).
17. Павловська-Кравчук В. Український правовий менталітет: особливості становлення та розвитку. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2 (69). С. 277–286. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2462/1/Pavlovs%27ka-Kravchuk_277.pdf (дата звернення: 08.12.2024).
18. Ranjan, Dr. Radha. Regulating Artificial Intelligence in Legal Practice: An Accountability Framework. Gyanavi publishers & distributors, 2024. P. 131–140. URL: https://www.academia.edu/123236639/Regulating_Artificial_Intelligence_in_Legal_Practice_An_Accountability_Framework?auto=download (дата звернення: 21.01.2025).
19. Lucilla Sioli. A European Strategy for Artificial Intelligence. CEPS webinar – European approach to the regulation of artificial intelligence, 23 April 2021. URL: <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2021/04/AI-Presentation-CEPS-Webinar-L.-Sioli-23.4.21.pdf> (дата звернення: 20.12.2024).

20. AI in Estonian e-Government. E-Estonia Report. 21 September 2024. URL: <https://complexdiscovery.com/estonias-digital-strategy-shines-in-the-2024-un-e-government-report/> (дата звернення: 12.01.2025).
21. Тимченко М. С. Розвиток сервісу «Дія» в умовах війни. Нові можливості публічного управління. *Public Administration and Regional Development*. 2022. № 17. С. 834–866. DOI: 10.34132/pard2022.17.09. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/322> (дата звернення: 15.12.2024).
22. Susskind R. *Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future*. Oxford University Press, 2013. 241 p. URL: <https://fliphtml5.com/znrjxj/svrl/basic> (дата звернення: 21.01.2025).
23. Anubhav Seth. Exploring the Ethical Issues in Artificial Intelligence: Towards Fairness, Bias and Accountability in AI System. *ESP International Journal of Advancements in Computational Technology (ESP-IJACT)*. Volume 2, Issue 2 April 2024. Page 8–16. URL: <https://www.espjournals.org/IJACT/2024/Volume2-Issue2/IJACT-V2I2P102.pdf> (дата звернення: 20.01.2025).

References

1. Dunning J. (2020). *AI and the Law: Ethical Challenges*. Oxford, 118 p.
2. Surden Harry (2020). Ethics of AI in Law: Basic Questions. The Oxford Handbook of Ethics of AI / Markus D. Dubber, Frank Pasquale, and Sunit Das (eds). Oxford Academic, P. 719–736. URL <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190067397.013.46>.
3. Gerke S., Minssen T. (2020). Cohen G. Ethical and legal challenges of artificial intelligence-driven healthcare. *Artificial Intelligence in Healthcare*. P. 295–336. doi: 10.1016/B978-0-12-818438-7.00012-5.
4. Liu, Yiming and Wang, Tianhong, (2024). Treating Differently or Equality: A Study Exploring Attitudes Towards Ai Moral Advisors. Available at SSRN. 26 p. <https://ssrn.com/abstract=4960159> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4960159>.
5. Mehler S., Benhamadi K. (2019). *Legal Automation and Human Bias*. Cambridge, 113 p.
6. Valvoda Josef (2023). Thompson Alec, Cotterell Ryan, Teufel Simone. The Ethics of Automating Legal Actors. University of Cambridge. URL: <https://arxiv.org/html/2312.00584v1>.
7. Melnyk O. (2022). *Pravo i tekhnolohii: vyklyky suchasnosti*. Kyiv, 234 s.
8. Korsak I. (2021). *Alhorytmy ta spravedlyvist: ukrainskyi kontekst*. Kharkiv, 204 s.
9. Skurikhin S. M. (2020). Pravovyi mentalitet: struktura ta vydy. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2020. № 3. S. 61–64. URL <https://hdl.handle.net/11300/15965>.
10. Boiko, L. M. (2006). Pravovyi mentalitet u konteksti poniatiino-katehorialnoho riadu «pravova kultura – pravova svidomist – pravovyi mentalitet». *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys – South Ukrainian legal magazine*, 4, 52–54.
11. Cherkas M. Ie. (2018). Pravovyi mentalitet yak skladova pravosvidomosti: osoblyvosti stanovlennia ta rozvytku v Ukraini. *Pravo ta innovatsii. Kontseptualni pytannia teorii prava*. № 3 (23). S. 92–97. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/download/416/362/1111>.
12. Koval, I.M. (2015). Pravosvidomist osoby yak kryterii vyznachennia yii pravovoho mentalitetu. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriya «Yurydychni nauky»* – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series «Legal Sciences», 825, 155–161.
13. Hladkyi, S. O. (2014). Poniattia pravovoho mentalitetu yak zasib pravovoho samopiznannia. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky – State and Law. Legal and political sciences*, 65, 9–17.
14. Shulha A. M. (2018). Pravovyi mentalitet yak skladova pravosvidomosti ta ob'ekt piznannia. *Forum prava*. №4. S. 141–148 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2005081>.
15. Ivanov A. O. (2023). Ukrainska pravova mentalnist: pidkhody do vyznachennia. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*. Tom 12. S. 13–22 (15). URL: <https://nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/296989/289958>.
16. Istorychnyi rozvytok tsyvilizatsii u konteksti hlobalizatsii: tsinnisnyi vymir: monohrafiia / za redaktsiieiu doktora politychnykh nauk, profesora O. V. Zernetskoi, DU «Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy». (2019). Kyiv: DU «Instytut vsesvitnoi Istorii NAN Ukrainy». 317 s. URL: https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/download/1037_14362fde523fb724164996afb6b8bfad.html.
17. Pavlovska-Kravchuk, V. (2012). Ukrainskyi pravovyi mentalitet: osoblyvosti stanovlennia ta rozvytku. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2, 277–286.
18. Ranjan, Dr. Radha (2024). *Regulating Artificial Intelligence in Legal Practice: An Accountability Framework*. Gyanavi publishers & distributors, P. 131–140. URL: https://www.academia.edu/123236639/Regulating_Artificial_Intelligence_in_Legal_Practice_An_Accountability_Framework?auto=download.
19. Lucilla Sioli (2021). A European Strategy for Artificial Intelligence. CEPS webinar – European approach to the regulation of artificial intelligence. URL: <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2021/04/AI-Presentation-CEPS-Webinar-L.-Sioli-23.4.21.pdf>.

20. AI in Estonian e-Government. E-Estonia Report. 21 September 2024. URL: <https://complexdiscovery.com/estonias-digital-strategy-shines-in-the-2024-un-e-government-report/>.
21. Tymchenko M. S. (2022). Rozvytok servisu «Diiia» v umovakh viiny. *Novi mozhlyvosti publichnoho upravlinnia. Public Administration and Regional Development*. 2022, № 17, 834–866. DOI: 10.34132/pard2022.17.09. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/322>
22. Susskind R. (2013) *Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future*. Oxford University Press, 241 p. URL: <https://fliphtml5.com/znrxj/svrl/basic>.
23. Anubhav Seth (2024). Exploring the Ethical Issues in Artificial Intelligence: Towards Fairness, Bias and Accountability in AI System. *ESP International Journal of Advancements in Computational Technology (ESP-IJACT)*. Volume 2. Page 8–16. URL: <https://www.espjournals.org/IJACT/2024/Volume2-Issue2/IJACT-V2I2P102.pdf>.

Міма І. В. Національний правовий менталітет, правова ментальність і глобальні процеси цифровізації: питання взаємодії

Стаття присвячена аналізу особливостей розвитку української правової ментальності у процесі впровадження цифрових інновацій у національну правову систему та збереження правових традицій, які сформувалися під впливом історичних, культурних, духовних, соціальних та політичних факторів. Національний правовий менталітет розглядається як сукупність глибинних уявлень, цінностей, переконань і стереотипів про справедливість, право, державу, які властиві українському народові, сформовані історично і втілюються в його культурі, мові, релігії, традиціях та поведінці. Дослідженням доводиться, що правовий менталітет має важливе значення для розуміння особливостей функціонування правової системи, соціальної поведінки громадян і формування правової культури, адже є відображенням способу мислення, системи цінностей, норм і переконань, які визначають ставлення людини до права, закону та справедливості; відображає глибинний рівень правової свідомості, що є результатом тривалого впливу історичних, культурних та соціальних факторів на суспільство. Також звертається увага на концептуальні відмінності понять «правовий менталітет» та «правова ментальність»; визначається позиція, щодо перспектив інтеграційних процесів цифровізації національної правової системи. Зокрема, зазначається, що ШІ викликає етичні питання щодо відповідальності за рішення, ухвалені алгоритмами, та прозорості таких рішень, адже недостатня зрозумілість алгоритмів підриває довіру до правової системи. Автор наголошує, що впровадження ШІ в національну правову систему має відбуватися з урахуванням специфіки національної правової культури, яка базується на ідеях верховенства права та соціальної справедливості. Проте є ризики, що глобалізація технологій може витіснити національні правові особливості.

Ключові слова: правовий менталітет, правова ментальність, штучний інтелект, правова система, правова свідомість, правові традиції, глобалізація.

Mima I. V. National legal mentality, legal mentality and global processes of digitalization: issues of interaction

The article is devoted to the analysis of the features of the development of the Ukrainian legal mentality, in the process of introducing digital innovations into the national legal system and preserving legal traditions that were formed under the influence of historical, cultural, social and political factors. The author considers the national legal mentality as a set of deep ideas, values, beliefs and stereotypes about justice, law, state, which are inherent in the Ukrainian people, formed historically and embodied in its culture, language, religion, traditions and behavior. Thus, the researcher outlines the features of the Ukrainian legal mentality: a close connection with spirituality, individualism, compliance with liberal values, nihilism combined with idealism. The study proves that legal mentality is of great importance for understanding the peculiarities of the functioning of the legal system, the social behavior of citizens and the formation of legal culture, because it is a reflection of the way of thinking, the system of values, norms and beliefs that determine a person's attitude to law, law and justice; it reflects the deep level of legal consciousness, which is the result of the long-term influence of historical, cultural and social factors on society. Considering these positions, the author argues that legal mentality can be considered as an integrative category that covers both the individual and collective levels of legal consciousness.

During the study, the author also draws attention to the conceptual differences between the concepts of “legal mentality” and “legal mentality”. Thus, through legal mentality, the deep level of legal consciousness is revealed (perceptions, beliefs, attitudes and stereotypes that determine the attitude to law at the collective or individual level); static historical and cultural features of society are reflected. Instead, legal mentality appears as a system of ideas that determines the attitude of society or an individual to law, legality and legal institutions, but in a more dynamic aspect (as a reaction to social transformations, reforms, educational programs and the impact of globalization); reflects the current state of legal consciousness and culture; covers the current level of knowledge about law, readiness to act in

the legal sphere and the ability to adapt to new legal conditions (global processes of digitalization). In view of this, the author pays special attention to the problems of modern trends in updating the legal system, in particular, to the means and methods of integrating legal systems through the use of digital technologies.

The study emphasizes that the integration of AI into the national legal system changes the traditional understanding of jurisprudence, legal practice, and the role of a lawyer. In particular, AI raises ethical questions regarding responsibility for decisions made by algorithms and the transparency of such decisions, since the lack of clarity of algorithms undermines trust in the legal system. The author emphasizes that the introduction of AI into the national legal system should take into account the specifics of the national legal culture, which is based on the ideas of the rule of law and social justice. However, there are risks that the globalization of technologies may displace national legal peculiarities.

Key words: legal mentality, legal mentality, artificial intelligence, legal system, legal consciousness, legal traditions, globalization.

DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-253-260